

LANGS LUNETTEN OP DE VUGHTSE HEIDE (4 km)

IVN 's-Hertogenbosch, versie september 2021, Sjan Janssen, Alice Olde Klieverik.

De Vughtse heide ligt op een rug van dekzand, die zo'n 10.000 jaar geleden in het barre klimaat na de ijstijd werd aangevoerd door de westelijke stormen uit de Noordzee, die toen grotendeels droog was. Deze strook dekzand loopt van West- naar Oost-Brabant en vormt de ondergrond van vele Noord-Brabantse natuurgebieden. Zo ook het nog steeds stuivende zand van de Loonse en Drunense duinen.

Start: Deze rondwandeling begint en eindigt op de parkeerplaats tegenover “Brasserie 155”, Loonsebaan 155, 5263 CN Vught. Linksboven in de hoek van het parkeerterrein staat een informatiepaneel van Defensie (eigenaar van de Vughtse Heide).

1. Met de neus naar het informatiepaneel gericht wandelt u van hieruit naar rechts langs de rand van de parkeerplaats. Op de kruising gaat u linksaf de brede zandweg op. U passeert een heideveld aan uw rechterhand. Negeer zijpaden en wandel op de rechtdoor gaande brede zandweg het bos weer in, tot de flauwe bocht naar rechts.

Het heideveld zelf valt buiten deze wandeling. U ziet er veel opschot van grove den en ruwe berk. Het terrein is een restant van de grote Vughtse heide, die tot het einde van de 19^e eeuw ook het gebied van de IJzeren Man omvatte. Gedeelten van het terrein zijn afgeplagd om de heide te verjongen. Worden de jonge dennen en berken niet regelmatig verwijderd, dan ontstaat een bos.

Een grote **grove den** is te herkennen aan zijn oranjeleuige schilferige schors op het bovenste deel van de stam en de takken, en verder aan zijn korte naalden. Een grote **ruwe berk** is herkenbaar aan de sierlijk hangende vorm van de takken. De schors is wit met dunne horizontale lijnen en grote ruitvormige barsten. Wanneer u in het bos loopt ziet u naast grove den ook **Amerikaanse eik**. Het blad van deze uitheemse eik is veel groter dan dat van de inheemse eiken en heeft puntige lobben. In de herfst kleurt het fraai rood.

Van de **inheemse eiken** (eiken die van oorsprong in Nederland voorkomen) bestaan twee soorten: de **zomereik** en de **wintereik**. De zomereik is de meest voorkomende inheemse eik, herkenbaar aan het rond gelobde blad met kort steeltje. De wintereik komt niet veel meer voor. Van alle eiken in Nederland is meer dan 95 % een zomereik. Dat komt omdat zomereiken veel meer eikels produceren dan wintereiken. Vroeger werden eikels gebruikt als varkensvoer, dus werden er vooral zomereiken geplant om aan de vraag te voldoen. Het blad van de wintereik is ook rond gelobd, maar minder diep, en heeft een lang steeltje. Bij de napjes met de eikels is het precies andersom: de napjes van de zomereik hebben juist lange steeltjes en die van de wintereik korte.

2. Net na deze bocht naar rechts steekt u schuin linksaf tussen de houten paaltjes door, vóór de oude berk met het ‘gezwel’ langs. Het smalle paadje voert omhoog over twee dijkjes. Op de kruising met het halfverharde pad gaat u rechtsaf naar beneden. Volg dit pad met de bocht mee naar links en ga direct in deze bocht links een smal paadje in. Loop dit paadje helemaal uit tot aan de oever van de lunetgracht.

Het ‘gezwel’ aan de berk is een **warrelknoest**, ook wel wortelknoest, wortelhout of maserknol genoemd. Het is een tumorachtige groeiaandoening met een zeer warrige houtvezelstructuur, die zowel voorkomt bij loofbomen (waaronder berk, es en eik) als bij naaldbomen (alleen bij Taxus, Thuja en Sequoia).

Warrelknoesten kunnen ontstaan doordat de boom een verwonding heeft opgelopen. Het is een soort schrikreactie van de boom zelf. Hoewel een warrel jaar na jaar groter wordt, belemmert het de groei van de boom meestal niet.

Een **lunet** is een halvemaanvormig verdedigingswerk (la lune (Fr.)= de maan). Het bestaat uit een gracht en een wal, van waaraf kon worden geschoten op de vijand. Deze lunet is een onderdeel van een reeks van oorspronkelijk acht lunetten rondom Fort Isabella. Zij dateren uit 1844, na de afscheiding van België, en waren gericht tegen eventuele Belgische aanvallen op 's-Hertogenbosch. Oorspronkelijk waren de wallen kaal en recht (vergelijk de verdedigingswerken rond Heusden) met een vrij schootsveld ervoor. Toen de lunetten in onbruik raakten, begroeiden de wallen met bomen.

Langs de oever groeien verschillende grassoorten, zoals **riet**, **pijpenstrootje** en **pitrus**. Van pitrus werd vroeger de groene schil afgehaald. De kern werd gedroogd en gedrenkt in schapenvet. Deze gebruikte men dan als lont voor olielampen. Opvallend zijn ook de **gagelstruikjes**. In het voorjaar herkent u deze plant direct aan de bronsgele kleur en de katjes. Als u twijfelt of u wel met gagel te maken heeft, wrijft u dan eens een blaadje tussen duim en wijsvinger fijn. De geur die u dan ontdekt, vergeet u nooit meer. Niet voor niets noemde men gagel wel **armelui's-eau de cologne**. Ook stond de plant in Brabant bekend als **vlooienkruid**. Vroeger legde men enkele takken in het bed om zo deze lastige springers te verjagen.

3. Volg het pad naar rechts langs de lunetgracht (het water aan uw linkerhand). Bij de splitsing gaat u linksaf het grijze halfverharde pad op. Onmiddellijk volgt een kruising, die u rechtdoor oversteekt. Zo'n 20m verderop gaat u rechtsaf het smalle paadje op dat omhoog loopt over een dijk. Bij een smalle kruising vervolgt u het dijkpad rechtdoor naar beneden en loopt het helemaal uit.

Langs de rand van het hooggelegen dijkpad liggen mooie zachte plakkaten **haarmos**. Met dood hout en kleine **varenplantjes** worden mooie miniatuurlandschapjes gevormd. Haarmos is een geslacht van bladmossen dat in Nederland en België zo'n 7 soorten bevat. Het is een algemeen voorkomende mossoort in zeer uiteenlopende biotopen, van open zandverstuivingen tot schaduwrijke bossen. Haarmos wordt vanwege de vorm vaak **sterretjesmos** genoemd. Dat kan wat verwarring geven, want we kennen ook **gewoon sterrenmos** dat bij een andere familie hoort. Kenmerkend voor gewoon sterrenmos is de bladrand met tandjes in paren.

In de herfst en lente staan de mossen er optimaal bij omdat de luchtvochtigheid dan vaak hoger is en hun concurrenten, vooral de zaadplanten, in rust zijn. Mossen zijn eenvoudig gebouwde planten. Ze hebben een stengel met hele kleine blaadjes. Zo klein dat veel mensen over deze bijzondere en nuttige plantjes heen kijken. Mossen zijn een belangrijke schakel in ecosystemen: ze produceren zuurstof, beschermen tegen erosie, scheppen een gunstig microklimaat voor ontkieming van allerlei soorten zaden en vruchten en bieden leefruimten aan vele kleine insecten. Ook de mens heeft in de loop der jaren veel gebruik gemaakt van mossen voor o.a. brandstof, vloerbedekking, matrassvullingen, isolatiemateriaal en tegenwoordig ook de bloemsierkunst.

Mosses hebben bladgroen en ze vormen sporen voor de voortplanting, maar ze hebben geen vaatstelsel. Het transport van voedingsstoffen vindt voornamelijk uitwendig plaats, langs stengels en bladeren. Een mosblad functioneert als blad (fotosynthese) en als wortel (vochtopname) tegelijk.

Het lager gelegen pad loopt tussen jonge **beuken** door.

4. Sla linksaf op de brede zandweg. Kies vervolgens het tweede pad naar links. Dit is een smal paadje dat omhoog loopt. Boven op het dijke loopt u linksaf over het smalle paadje naar beneden. Houdt bij de Y-splitsing links aan. Loop het pad helemaal uit. Ga dan rechtsaf over het pad langs de lunetgracht (het water aan uw linkerhand). Even verderop het pad van rechts negeren. Bij de veelsprong houdt u het pad rechtdoor aan over de hoger gelegen dijk. Dit pad buigt even verderop naar links.

Rechts ziet u het afwateringskanaal van 's-Hertogenbosch naar Drongelen. Het **Drongelens kanaal** is tussen 1907 en 1911 gegraven, om het Bossche Broek te ontlasten bij wateroverlast. Het kanaal begint in het zuiden van 's-Hertogenbosch, vlakbij het Wilhelminaplein ('Heetmanplein').

Aan de overzijde van het kanaal ligt **de Gement**, een laaggelegen polder met natuurgebied de Moerputten. Dit gebied werd in tijden van oorlog onder water gezet tot aan de hogere gronden van de Vughtse Heide en de Cromvoirtse dijk.

Aan de linkerkant van het dijkpad ziet u weer een lunet met gracht.

5. Ongeveer 100m voor de witte brug over het kanaal gaat u linksaf over het smalle pad naar beneden. Loop dan rechtdoor over het pad langs de lunetgracht (het water aan uw linkerhand). U komt uit op een geasfalteerd fietspad.

Aan de overzijde van het fietspad ziet u een replica van een wachttorens van het voormalige SS-concentratiekamp Vught, nu een nationaal monument. Het hoort bij het **museum Nationaal Monument Kamp Vught**, dat u kunt bezoeken. Raadpleeg www.nmkampvught.nl voor actuele bezoekersinformatie. Een groot deel van het kampterrein wordt tegenwoordig in beslag genomen door de Penitentiaire Inrichting (P.I.) Vught, twee militaire kazernes en een Molukse woonwijk (Lunetten).

Volg het geasfalteerde fietspad naar links totdat dit een bocht naar rechts maakt (bij wandelknooppunt 16). Verlaat hier het fietspad en ga linksaf het bospad op. Volg het grindpad met de lunetgracht aan uw linkerhand. Negeer tweemaal een pad naar rechts en vervolgens een pad naar links.

6. Verlaat dan het grindpad bij het eerstvolgende pad naar rechts. Ga vlak voor de hoge wal naar rechts en wandel onderlangs over het smalle paadje tussen de wal en het water.

Op de driesprong volgt u het pad naar rechts. Neem op de T-splitsing het brede pad naar rechts. Nu ziet u aan uw linkerhand weer een lunet met gracht. Blijf het pad langs het water volgen (dus links aanhouden). Het richtingbord “Fusilladeplaats” op het kruispunt wijst ook naar links.

Aan de overkant van de gracht (links van u), is het **houten kruis** van de Fusilladeplaats hoog tussen de bomen zichtbaar.

7. U komt uit op een grote open plek. Dit is de parkeerplaats bij het monument van de Fusilladeplaats.

Links voert door een ijzeren poort een brede grindweg naar het **monument van de Fusilladeplaats**. Op een gedenkwal staan de namen van 329 mannen die hier zijn gefusilleerd in 1944. Het monument is in 1947 onthuld door prinses Juliana. Het is vrij toegankelijk voor bezoekers.

Aan de overkant van de parkeerplaats staat een informatiepaneel over de Fusilladeplaats. Zo'n 10m rechts daarvan staat een informatiepaneel over de Vughtse lunetten.

Steek de parkeerplaats schuin naar rechts over tot achter de rij paaltjes. Volg het bospad dat naar rechts loopt (rechts van het informatiepaneel Vughtse lunetten). Negeer het pad naar links. Wandel rechtdoor en houdt de lunetgracht aan de linkerhand. Ga verderop met de bocht mee naar links.

In de bocht ligt een stukje **spoorrails** als “stille getuige” van gebeurtenissen die hier in de Tweede Wereldoorlog hebben plaatsgevonden. Er staat een informatiepaneel bij.

8. Op de veelsprong (bij wandelknooppunt 17) gaat u rechtsaf. Volg het pad rechtdoor met aan uw linkerhand weer een lunetgracht. Negeer zijpaden. Even verderop wandelt u door een beukenbos. Blijf het pad langs de gracht volgen.

Onder de grote bomen groeien geen planten of struiken, omdat de **beuken** al het licht afschermen. Zo beschermen de beuken ook hun eigen stam tegen direct zonlicht. Als de bast van de boom aan het felle zonlicht wordt blootgesteld, droogt die uit en zal de boom uiteindelijk doodgaan.

9. Verder lopend langs de lunetgracht komt u bij een kleine zandvlakte.

Hier is goed zichtbaar dat de Vughtse Heide op een rug van **dekzand** ligt.

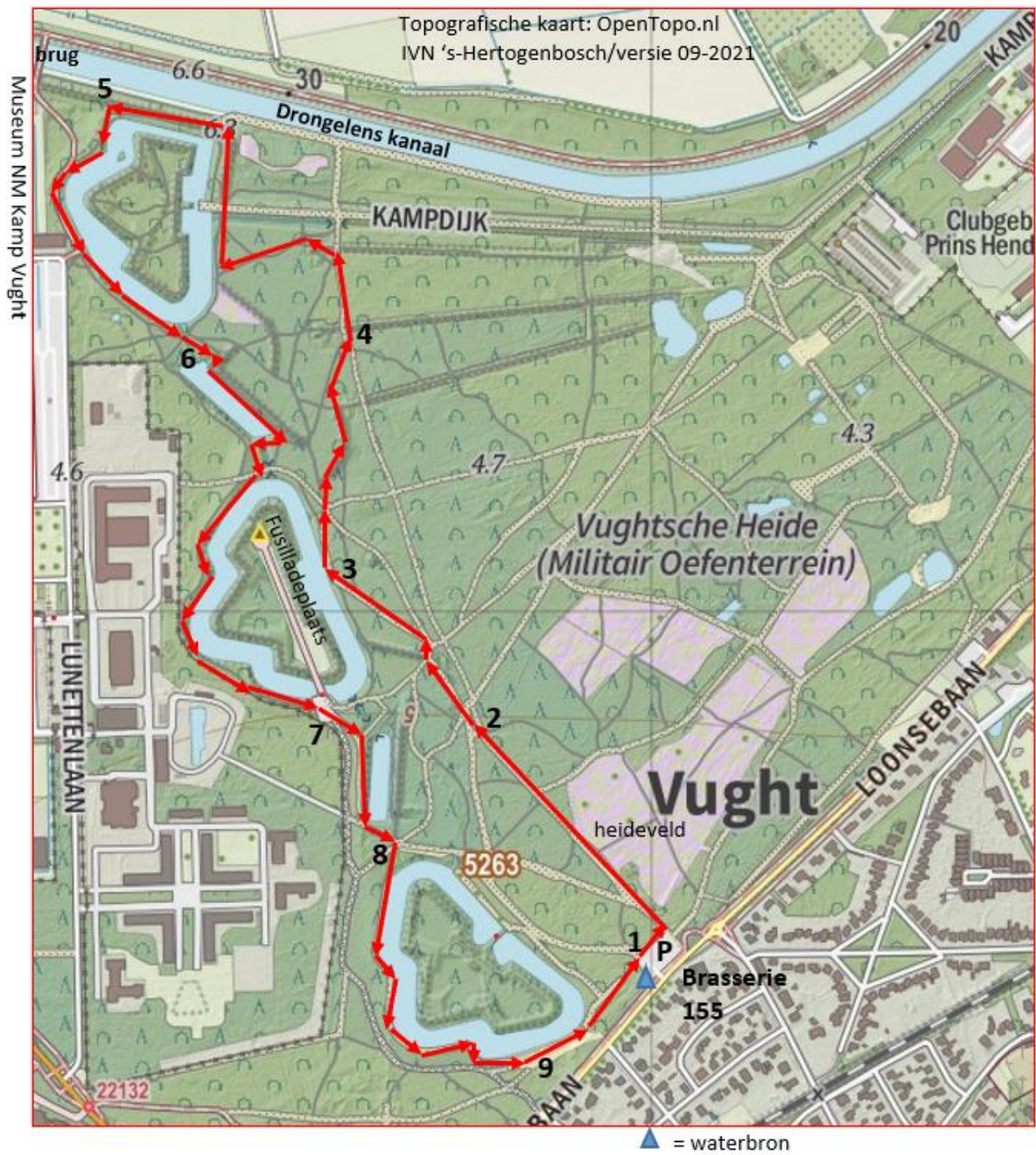
Blijf het pad langs het water volgen. Waar de gracht linksom buigt gaat u op de kruising rechtdoor naar de parkeerplaats, het einde van deze rondwandeling.

Vlak voor de parkeerplaats, bij de kruising, kunt u nog even rechtsaf gaan. U vindt daar rechts tussen de bomen (aan de Loonsebaan) een **monument** dat herinnert aan **kolonel Thomson**, een officier van de Koninklijke Marechaussee, directeur van de toenmalige VVV en gerespecteerd buurtbewoner. Hij nam het initiatief hier een **waterbron** te plaatsen om de dorst van de wandelaars te lessen. De buurtbewoners eren hem met dit in 1934 opgerichte monument. De originele plaque hangt in het Museum der Koninklijke Marechaussee te Buren (Gld).

Wanneer u het monument heeft bezocht kunt u vervolgens linksaf via het fietspad langs de Loonsebaan naar de parkeerplaats wandelen. Of u loopt terug via het paadje tussen de bomen, waar u vandaan kwam, en gaat dan op de kruising rechtsaf naar de parkeerplaats.

IVN 's-Hertogenbosch organiseert regelmatig publiekswandelingen. Een ervaren natuurgids kan u dan allerlei wetenswaardigheden vertellen. Deze wandelingen zijn gratis en u hoeft zich niet vooraf aan te melden. Kijk voor data op www.ivn-s-hertogenbosch.nl op de activiteitenkalender of in de IVN activiteitenfolder. De wandelingen worden ook aangekondigd in de plaatselijke pers.

Museum NIM Kamp Vught